

AFRİKA VE YENİ SÖMÜRGEÇİLİK

Emre Yıldırım

İNSAMER

İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Yıldırım, Emre. “Afrika ve Yeni Sömürgeçilik”, İNSAMER, 08.05.2019.

 Analiz

Afrika'nın sömürgeleşme sürecini üç evrede anlamak mümkündür. Bu bağlamda Batılıların dünyayı keşfetmek adına çıktıkları deniz seferlerine başladıkları 16. yüzyılın ortalarından 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar olan 300 yıllık dönem birinci evre olarak nitelendirilebilir. Bu dönemde Afrika'nın kıyı kesimlerindeki limanlara yerleşen Batılılar, başta köle ve değerli maden ticareti olmak üzere kıtanın beşeri ve maddi zenginliklerini kendi ülkelerine taşımıştır. 1885 yılındaki Berlin Konferansı'ndan sonra başlayan 80 yıllık ikinci evrede ise Afrika'nın tümü Avrupalı güçlerin doğrudan işgaline girmiş ve Afrikalılar bu defa topraklarını da kaybetmiştir. 1960'lı yıllarda Afrika'nın bağımsızlaşması ile başlayıp günümüze kadar süren ve “Yeni Sömürge Dönemi” diyebileceğimiz üçüncü evre ise, öncekilerden çok daha karmaşık bir sömürü

biçimi getirmiştir. Bu yeni evrenin özelliği, ülkeler resmî olarak bağımsız görünseler bile, önceki dönemlerden kalma ekonomik ve siyasi bağımlılık ilişkisinin sürmesidir.

Bu bağımlılığın kuşkusuz değişik ekonomik ve siyasi göstergeleri bulunmaktadır. Bugün Afrika'da kıta çapındaki ticaret hacmi yaklaşık 1 trilyon doları bulmaktadır. Bu ticaretin %80'lere yaklaşan bölümünü değerli maden ve yer altı zenginliklerine dayalı sektörler oluşturmaktadır. Afrika'daki madencilik neredeyse tamamına yakını ise Batılı ülkelere ait şirketlerin elinde bulunmaktadır. Bunların bir bölümü yerli şirket görünümünde olsa da gerçekte bunlar bir Batılı şirketin yerel acentesi gibi çalışan gölge şirketlerdir. Bu şirketlerin Afrika'dan kendi ülkelerine “işletme kârı” adı altında havale ettikleri paranın miktarı yıllık 50 milyar doları bulmaktadır.

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Bir diğerk rakamsal gösterge, borçlanma ile ilgilidir. Bugün Afrika ülkelerinin yaklaşık borç tutarı 420 milyar dolar düzeyindedir ve her yıl Afrika ülkeleri yıllık toplamda yaklaşık 33 milyar dolar dış borç ödemesi yaptıkları hâlde borç miktarları azalmamaktadır. Bu rakama bir de 11 milyar dolar faiz ödemesi eklendiğinde, Afrika ülkelerinin dışarıya ödediği yıllık toplam borç miktarı 44 milyar doları bulmaktadır. Bu oranın %75'ini Batılı ülkeler, kalan kısmını da Çin hükümeti ve bankaları almaktadır.

Dolaylı sömürgeciliği ortaya koyan bir diğerk gösterge, Batı'dan Afrika'ya giden paralardır. Afrika'ya Batılı ülkelerden her yıl ortalama 135 milyar dolaryardım, kredi veya borç olarak sıcak para girişi olmaktadır. Aynı süre içinde gerek borç ödemeleri gerekse küresel şirket kârları ve illegal para kaçırmalarıyla birlikte Afrika'dan Batı'ya giden sıcak para miktarı ise yaklaşık 200 milyar dolardır. Yani her yıl Afrika'dan Batı'ya fazladan akan sıcak para miktarı 65 milyar doları bulmaktadır. Dolayısı ile Batılı sömürgeci güçlerin kıtaya verdiklerinden daha fazlasını götürdükleri anlaşılmaktadır. Afrika'daki ülke millî gelirlerinin en az %12'si dış borç ödemelerine giderken, millî gelirin sadece %3'ü sosyal yardımlara ayrılmaktadır. Hatta kimi araştırmacılar, yukarıdaki rakamları hatırlatıp ironik bir karşılaştırma yaparak "Afrika kıtası Batı'ya yardımı kestiğinde kalkınacaktır" demektedir.

Son 10 yılda Afrika ülkelere verilen toplam borç 460 milyar doları bulmuştur. Batılı ülkelere yapılan yardımların kıtada kalkınma değil, daha fazla bağımlılık yarattığı anlaşılmaktadır. Çünkü bu borçların sadece faizleri 100 milyar doları aşmaktadır ve bunu ödeyebilmek için ülkeler sürekli yeni borçlanma yapmak zorunda kalmaktadır. Örneğin Gana ve Uganda'nın bütçelerinin neredeyse %50'si dış yardımlara bağlıdır. Görünen o ki, Afrika'ya ne kadar dış yardım, borç ya da hibe gelmişse o kadar da bağımlılık ve fakirlik gelmiştir.

Bunun tek sebebi Batılı ülkeler ve şirketler değildir kuşkusuz. Bu düzenin bir de Afrika'daki yerel ayakları bulunmaktadır. Bu

konunun ayrıca tartışılması gerekmektedir. Yeni sömürü düzeninde ülkeler bağımsız görünmekle birlikte aslında ekonomik anlamda tamamen Batılı güçlere (veya Çin'e) bağımlı hâle gelmişlerdir.

Afrika'nın bir diğerk sorunu ise finansal kaynaklarının kıta dışına kaçırılması ile ilgilidir. Bugün Afrikalıların kıta dışında tuttıkları para miktarı 800 milyar dolar civarındadır. Offshore hesaplarla birlikte bu rakam 1 trilyon doları bulmaktadır. Bu paralar yabancı bankalarda tutulmaktadır ve Afrika'nın mutlu azınlığı durumundaki bir grup zengin ve bürokrat tarafından istedikleri gibi kullanılmaktadır. Bunun yanında petrol, altın ve elmas satışlarının bir bölümü de vergilerden ve devlet kontrolünden özenle kaçırılmaktadır.

Bugün Afrika'da günlük 1,9 dolardan daha az bir paraya hayatta kalmaya çalışan yoksul sayısı 400 milyonu bulmaktadır. Bu rakam toplam Sahra-altı Afrika ülkeleri nüfusunun neredeyse %50'sine tekabül etmektedir. Üstelik Afrika kıtası dünyanın en kalabalık genç nüfusuna sahip kıtası olarak her geçen gün artan oranda ekonomik fırsata ihtiyaç duymaktadır.

Afrika'nın ihtiyacı olan şey, sürekli yardım değildir elbette. Hele Batılıların bugüne kadar yaptıkları türden yardımlar hiçbir şekilde çözüm değildir. Afrika'nın ihtiyacı olan en temel şey, yıllık ortalama en az %7'lik bir büyümedir. Bunun için sermaye birikimi ve bölgeye yatırımcıların çekilmesi önemlidir. Ancak son 50 yıldır görünen o ki, Batılı kurumların ürettiği kalkınma modellerinin hiçbirisi Afrika'daki insani durumu düzeltmeye yetmemiştir. Aslında Afrika'nın zengin yer altı kaynaklarına yatırım, altyapı yatırımları, turizm ve tarım yatırımları gibi büyük imkânları bulunmaktadır.

Bu da önemli oranda ülke servetlerinin adil ve dengeli dağıtımı ile mümkündür. Üçüncü ihtiyaç kalemi ise iş imkânları oluşturulmasıdır. Hâlihazırda 300 milyonu bulan iş gücünün artırılması ve özellikle nitelikli iş gücünün geliştirilmesi önemlidir. Bunun yolu da iyi

bir eğitimden geçmektedir. Böylece gerek sanayinin gerekse tarım ve hizmet sektörlerinin ihtiyacı olan insan gücünün yetişmesi sağlanabilecektir. Afrika'da okur yazarlık oranının oldukça düşük olması şimdilik bu seçeneği zayıflatsa da en azından potansiyeli yüksek olan hizmet sektörü için insan kaynağı yetiştirilmesi konusunda bir engel yoktur.

Afrika nüfusunun %25'i 15-25 yaş arası gençlerden oluşmaktadır ve bu büyük bir dinamizm anlamına gelmektedir. 200 milyonu aşan bu genç nüfusun neredeyse yarısı işsizdir. Dolayısıyla bu insanlar için iş imkânlarının oluşturulması gerekmektedir.

Bu konuda tek suçlu Batılılar olmamakla birlikte, bu durumda onların payının büyük olduğu söylenebilir. Bunun tarihsel arka planında aslında Afrika ülkelerini cezalandırmak yatmaktadır. Afrika'da bağımsızlık hareketlerinin yayıldığı 1960'lı yıllardan itibaren yeni kurulan ülkelerin büyük bölümü Batı karşıtı cephede yani Sosyalist blok yanında yer almıştır. Siyasi rejimlerin yanı sıra, uygulanan ekonomik politikalar ve sosyal düzen, Batılıların istediği kapitalist serbest piyasa ekonomisinden uzak olduğundan, ekonomi bu ülkelere karşı önemli bir silah olarak kullanılmıştır. Sosyalist kalkınma modeli de işlemeyince bu ülkeler âdeta yoksulluğa mahkûm edilmiştir. Geçen o uzun kayıp yıllar boyunca ülkelerin altyapısına da gerekli yatırımlar yapılmadığından bugün kıtada artan nüfusa ve küresel ekonomilerin saldırılarına cevap verecek bir düzen kurulamamıştır.

Yoksul bırakmanın bir diğer boyutunu, Batılıların çizdiği kalkınma programları oluşturmaktadır. Özellikle 1980'lerin ortasından itibaren Batılı ülkeler Afrika ülkelerine para verirken, aynı zamanda kendi kalkınma programlarını da dayatmışlardır. Uluslararası Kalkınma Yardımı Ajansı, IMF ve Dünya Bankası gibi kurumlar para verirken bu paranın geri dönüşünü garanti altına alacak programları da dayatmaktadır. Hasılı Afrika'nın bütün kalkınma planları binlerce kilometre ötede, New York'taki IMF koridorlarında

yapılmaktadır. Bu nedenle Afrika ülkelerine liberal ekonomi dayatmaları altında Batılı şirketlere ve bankalara kapıların sonuna kadar açılması şart koşulurken, sokaktaki insanın karnını doyuracak iş olanaklarının yaratılması, hiçbir zaman mümkün olmamaktadır. Bilakis, Batı'dan gelen kredi, hibe ve yardımların çoğu, küçük bir yönetici sınıfı arasında farklı şekillerde halka ulaşmadan buharlaşıp gitmektedir.

Batılılar bu sistemi çok iyi bildikleri hâlde, bu sistemin devamında bir sakınca görmemektedir. Çünkü bu durum bağımlılık ilişkisini sürdürmenin bir nevi aracı olarak görülmektedir. Onlar sürekli yardım yapan, diğerleri de onlardan gelecek paralarla düzenlerini devam ettiren "müttefikler" olarak kalmaktadır. Bugün Batılı ülkelerin küresel çapta yürüttükleri ekonomik ve askerî hegemonya mücadelesinde Afrika'nın bağımlı bir hâlde tutulması, böylesine zengin bir bölgenin Çin ve Rusya'ya karşı kontrol altında tutulmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla bu kaynakları kontrol altında tutmanın yolu, Afrika'daki rejimleri kontrol altında tutmakla eş anlamlıdır.

Afrika'nın dünya ticaretindeki yeri yaklaşık %2,3'tür. Ne yazık ki bu rakam tek başına Güney Kore'nin dünya ticaretine katkısından bile daha azdır. Bununla birlikte yukarıda işaret ettiğimiz gibi, Afrika kıtasının ticaret rakamında büyük tutarı yer altı kaynakları ve maden ticareti oluşturmaktadır. Dolayısıyla dünyada bu madenlerin fiyatını Batılı şirket ve ülkeler belirlediğinden Afrika ekonomileri doğrudan Batılıların kararlarına açık hâle gelmektedir. Değerli emtia fiyatlarının düşmesi veya dalgalanması, en fazla Afrika'daki ticareti etkilemektedir.

Öte yandan kıtanın 57 ülkesinin toplam kişi başı gelir tutarı 2 trilyon doları bulmaktadır. Bu da büyük bir ithalat potansiyeli oluşturmaktadır. Afrika'da üretim teşvik edilmediği için de bu paranın büyük bölümü Batı'dan ithal edilen gıda, oyuncak, tekstil veya elektronik eşya gibi ürünlere harcanmaktadır.

Bütün bu adaletsizliği engellemenin yolu, yine Afrikalıların atacağı adımlardan geçmektedir. Afrika ülkeleri, dış yardım ve kredilerden ziyade kendi aralarında bölgesel ekonomik ittifaklar ve iş birliklerine dayanacakları mekanizmaları güçlendirmelidir. Bugün Afrika ülkelerinin birbirleriyle ticaret oranı sadece %12 civarındadır. Afrika içi entegrasyon, birçok bölge arasındaki ekonomik faaliyetleri güçlendirecektir. “Afrika Serbest Pazarı”nın kurulup işletilmesi hâlinde kıta içi ticaretin

%50'lere çıkarılması zor olmayacaktır. Bu durum da yeni iş olanakları, düşük maliyet, ekonomik kalkınma, fakirliğin azaltılması gibi birçok konuda hızlı ilerleme getirecektir. Paranın kıta içindeki kurumlarda dönmeye başlaması ile birlikte, dışarıdan sıcak para ihtiyacı da azalacaktır. Örneğin Namibya'da çıkarılan elmasın Londra yerine Botswana'da işlenmesi hem maliyeti düşürecek hem de yerel iş gücüne katkı sağlayacaktır.

